

Банальны нацыяналізм — інкарпарацыя нацыяналістычных настрояў у сэрбскае жыццё

Шнары югаслаўскіх войнаў усё яшчэ закранаюць Заходнія Балканы. Гэтая серыя ўзброеных сутыкненняў з мноствам імёнаў і месцаў прывяла да таго, што суседзі абярнуліся адзін супраць аднаго і прама ці ўскосна паўплывала на жыццё ўсіх, хто жыве ў рэгіёне. Нават сёння, больш чым праз два дзесяцігоддзі пасля трагедыі, зерне нянавісці, пасеянае паміж рознымі нацыянальнасцямі і этнічнымі групамі, паўплывала на асноўную думку і прывяло да культуры, якая кіруецца страхам, нянавісцю і пагардай да іншых. Гэта, у сваю чаргу, прывяло да фарміравання грамадства, якое пастаянна баіцца адсутнасці бяспекі ў іх паўсядзённым жыцці; грамадства, якое палюе на ізгояў, якіх можна абвінаваціць у сваіх праблемах. Паколькі мы жывем у няпэўныя часы, я лічу праніклівым бачыць, як працэс мірабудаўніцтва працягваецца яшчэ доўга пасля спынення стральбы і як ён можа адкінуць рэгіён на пакаленні, калі гэта робіцца неналежным чынам.

Кожны знак спадчыны можа выкарыстоўвацца і выкарыстоўваўся як знак гонару і, адпаведна, нацыянальнасці. Гэтыя сімвалы заўсёды могуць быць ператвораныя ў нацыяналістычныя, а часам і агрэсіўныя нарратывы. Ад слоў, якія вы выкарыстоўваеце на сваім дыялекце, музыкі, якую вы слухаеце, або футбольнага клуба, які вы падтрымліваеце, усё гэта можа быць выкарыстана для дэманстрацыі пачуцця мясцовага патрыятызму, а калі яго давесці да крайнасці, то пачуцця дамінавання або гонару адной нацыі ў параўнанні з іншай. Гэтых пачуццяў збольшага не пазбегнуць, калі разглядаць нацыянальную дзяржаву. І гэтая ідэя ўкаранілася ў розумы тых, хто вырас у еўрапейскай сферы мыслення. Калі разглядаць такія ідэі індывідуальных адрозненняў на Заходніх Балканах, для мяне ў гэтых нарратывах вылучаецца іх нармалізацыя і інкарпарацыя ў мэйнстрым і палітычны дыскурс, увасабленне банальнага нацыяналізму. Штодзённае распаўсюджванне супрэматычных пунктаў гледжання ў навінах, СМІ і палітычных дыскусіях стала нормай. Каб найлепшым чынам прадеманстраваць спосабы, якімі ўсё гэта пранікае ў паўсядзённае жыццё, далей прыводзіцца персаналізаванае апісанне некалькіх падзей з майго жыцця, але з рэакцыяй людзей, якія знаходзіліся побач, у якасці дадатковага кантэксту.

Я з'яўляюся чалавекам са змяшанай сэрбскай і харвацкай спадчынай. Адночы ў школе аднакурснік згадаў імя майго бацькі "Марыё" як адну з прычын таго, чаму я адрозніваюся ад астатніх і чаму мяне лічылі аўтсайдэрам. Я ніколі не хаваў таго факту, што мой бацька нарадзіўся ў Харватыі, а менавіта ў Шыбеніку, ад бацькі-харвата і маці-сербкі, і ўсе яны на момант нараджэння майго бацькі лічылі сябе пераважна югаславамі. Паколькі Шыбенік быў тыповым прыморскім горадам Далмацыі, уплыў Італіі на ўсё — архітэктура, музыка, ежа і г.д. — быў відавочны. Гэта нават уключала імёны, якія давалі сваім дзецям, прычым італьянскія імёны былі даволі распаўсюджанымі. Такім чынам, з такім імем, як Марыё, было відавочна, што мой бацька не быў сербам, ён быў іншым, і, адпаведна, я таксама. Да гэтага дадалася маё нежаданне ўдзельнічаць у збольшага звычайнай забаўцы для дзяцей, дзе яны дзяліліся гісторыямі пра тое, што рабілі іх бацькі і дзядзькі падчас вайны, якія месцы яны наведвалі і які вопыт яны атрымалі. Нягледзячы на тое, што я рабіў усё магчымае, каб быць выключаным з гэтай размовы, як толькі мог, я слухаў іх з нейкай хваравітай цікаўнасцю, быццам яны давалі мне зразумець нейкую таемную гісторыю і персаналіі маіх аднакласнікаў. Зусім новы пункт гледжання на іх жыццё я быў давераны атрымаць.

Праз гады, калі я скончваў нейкія вучэбныя працы, я пакінуў дакументы сакратару ўніверсітэта. Калі я вярнуўся праз некалькі гадзін, яшчэ да таго, як мы павіталіся, мне задалі пытанне: "Адкуль менавіта з Далмацыі твой бацька?" Я быў крыху ашаломлены, але пасля паўзы сакратар растлумачыў мне, што чалавек, якога завуць Марыё, або італьянец, або нарадзіўся на харвацкім узбярэжжы, і ён выказаў

здагадку, што апошняе больш верагодна. Я меркаваў, што наступны дыялог стане для мяне негатывным досведам, але прывяло ўсё толькі да таго, што гэты чалавек з настальгіяй успамінаў пра паездкі ў маладосці на харвацкае ўзбярэжжа, і ўсё вынікаючы з яго меркаванняў аб маёй спадчыне, заснаванай на імені майго бацькі. Сакратар прыйшоў да высновы, што, на яго думку, не так шмат студэнтаў, якія нарадзіліся сёння, будуць мець тыя магчымасці, якія былі ў яго падчас дараслення.

Сутыкненне са сродкамі масавай інфармацыі, створанымі ў дзевяностыя гады на Заходніх Балканах, — гэта заўсёды вопыт не толькі ўспамінаў аб непрыгожых прычосках і сумнеўных трэндах моды, як гэта звычайна адлюстроўваюць традыцыйныя заходнія СМІ. Югаслаўская ваенная музыка, ужо шырока асветленая антрапологамі, была ўключана ў склад музычных гармат розных краін. Іх тэксты вар'іруюцца ад трывожных да адкрыта жорсткіх. Пазычу часта выкарыстоўваную выяву для апісання адноснай абсурднасці сітуацыі на музычнай сцэне: у 1990 годзе ў Заграбе праходзіў штогадовы конкурс песні Еўрабачанне, на якім перамагла італьянская песня «Insieme: 1992» (“Разам: 1992”) з заклікамі да аб'яднання Еўропы. У той жа перыяд папулярныя народныя песні ў Сербіі ўключалі «Bando Mudžahadinska» Міламіра Марціча (“Банд маджахедаў”) або «Tata» (“Бацька”) Баі Малі Кніджы, дзе ён з гонарам абвясчае: “Мой бацька — ваенны злачынец. Паспрабуйце выставіць яму абвінавачанне”. Гэтыя песні дагэтуль слухаюць у некаторых колах, як сур'ёзна, так і з іроніяй, атрымліваючы ганьбу за абсурдны лірычны змест для большасці людзей. Яны працягваюць нагадваць пра аспект нашай культурнай гісторыі, які мы не можам сцерці, а некаторыя з іх нават становяцца мемамі ў інтэрнэце. Паколькі сучаснае маладое пакаленне, часткай якога я з'яўляюся, вырасла пасля таго, як скончыліся асноўныя канфлікты, узаемадзеянне з такімі сродкамі масавай інфармацыі з'яўляецца нашым метадам спробы зразумець своеасаблівыя паняцці і змены, якія адбыліся ў дзевяностыя. Як ішлі паралельна заклікі да яднання і заклікі да кровапраліцця, як за такі кароткі час сітуацыя перайшла ад аб'яднанай краіны да баявых дзеянняў і хто дагэтуль з захапленнем слухае гэтыя песні, якія вы пачуеце на вяселлях і днях народзінаў.

Абмяркоўваючы міжэтнічную напружанасць на Балканах, мы павінны з поўнай павагай аднесціся да бягучага канфлікту і працяглай барацьбы людзей, якія жывуць у Косаве. Вялікая віна за цяперашнюю сітуацыю ляжыць на ўрадзе Сербіі, паколькі іх варожая пазіцыя ў адносінах да народа Косава была асноўнай прычынай пастаяннага росту напружанасці і нестабільнасці, якія негатывна ўплываюць на грамадзян, што апынуліся па абодва бакі канфлікту, а іх палітычныя прыхільнасці абсалютна не маюць значэння. Неаднаразовыя заклікі да эскалацыі і ваеннага ўмяшання паўтараюцца ўрадавымі асобамі некалькі разоў на год. Усё гэта дайшло да вельмі прыкметнай эскалацыі, калі ў Бялградзе за адну ноч па горадзе з'явіліся некалькі метраў графіці, якія на сербскай кірыліцы абвясчалі “Калі армія вернецца ў Косава” над чырвона-сіне-белым сербскім трыкалорам. Намер і заява, якія хацела адлюстравць гэтае паведамленне, былі відавочнымі для ўсіх. Калі не лічыць таямнічага і сумнеўнага паходжання гэтых графіці, у такой заяве, якая выклікае рознагалоссі, уражвае адносна абьякаваць большасці звычайных людзей да яе існавання. Для ўважлівых назіральнікаў гэта было ясным паведамленнем аб тым, у якім кірунку будзе рухацца сербская палітыка. Аднак для большасці людзей, з якімі я размаўляў, гэта быў яшчэ адзін прымальны напамін, неадрозны ад тых, што яны бачылі некалькі разоў на дзень гадамі, нагадваючы, што бяспека ўсё яшчэ знаходзіцца ў руках іншых. Для іх гэта паўтарэнне існуючага асуджэння тых, хто адрозніваецца, хто пэцкае іх краіну, а адкрытыя заклікі да ваеннага ўмяшання сталі звычайнай з'явай, выклікаючы ўспаміны пра мінулыя гады, калі гэта было нармальным.

Неабходны вывад з усіх згаданых падзей заключаецца ў тым, што не ва ўсіх выпадках такая рыторыка выкарыстоўваецца людзьмі, якія ненавідзяць па сваёй сутнасці, або што такія выпадкі гвалтоўных настрояў пастаянна павялічваюцца. Некаторыя з тэмаў, якія можна пачуць у штодзённых размовах, гучаць ад людзей, якія проста занепакоеныя, напалоханыя будучыняй і адчуваюць, што іх лёс вызначаюць улады, якія не знаходзяцца пад іх кантролем, або краіны, якія здаюцца далёкімі і абьякавымі. У некаторых выпадках гэтыя тэмы, хоць і выклікаючы рознагалоссі, лічацца добрай падставай для гумару. Для некаторых з нас яны становяцца палатном, на якім мы можам высмейваць сваю ганебную гісторыю, а ў некаторых выпадках і сучаснасць. У адрозненне ад гэтага, турыст можа наведаць Балканы і не заўважыць выпадку, які паказваў бы на крайнія нацыяналістычныя настроі або любую пагарду да іншага, якая ляжыць у аснове ўсяго. Сэнс гэтага артыкула не ў тым, каб навучыць

цэлы рэгіён, краіну ці народ, а ў тым, каб указаць на нармалізацыю і адносна пазітыўную рэакцыю, якую СМІ, знакі або дэманстрацыі нацыянальнай перавагі атрымліваюць ад людзей, якія гадамі жылі ў такіх умовах і былі вымушаныя бачыць адны і тыя ж вычварныя заявы; расце недахоп успрымання наратываў, якія людзі бачылі і да якіх далучаліся дзесяцігоддзямі. Мэта складаецца ў тым, каб не лічыць, што людзі памыляюцца, займаючыся такім апісаннем іншых, бо гэта эфектыўная прапаганда, якая па сваёй сутнасці выклікае нянавісьць. Навучальны пункт для нас павінен заключацца ў тым, каб паглядзець на тое, як фарміруюцца гэтыя вобразы: як знізу ўверх, ад грамадзян, чый светапогляд у некаторых выпадках быў разбураны за некалькі дзён з пачаткам вайны, так і зверху ўніз, як тэмы для абмеркавання ўрадам, якія выкарыстоўваліся, каб скіраваць дыскурс ад мясцовых праблем да тэм наднацыянальнай напружанасці. Гэта прыклад таго, як гэтыя наратывы, паўтараючыся столькі разоў, прывялі да таго, што нянавісьць і напружанне сталі банальнымі. Нават ва ўмовах, калі статыстычна малаверагодна, што людзям будзе нанесена шкода, настойванне на іншасці тых, хто істотна адрозніваецца, прыводзіць да таго, што людзі адчуваюць сябе няўпэўнена і ўсё больш недаверліва. Шматлікія міжкультурныя гарады і мястэчкі, якія з'яўляюцца апорай на ўсіх Балканах, цяпер фізічна падзелены напалову рознымі бакамі, якія адносяць сябе да розных этнічных групам.

Для палітычнага руху зялёных гэта пытанні, на якія мы павінны мець адказ. Нягледзячы на тое, наколькі надуманым гэта можа здавацца часам большай частцы палітычнага спектру, барацьба за нязменнае прымірэнне была паспяховай характарыстыкай зялёных на Заходніх Балканах, якую іх прыхільнікі часта вітаюць і згадваюць як адну з асноўных каштоўнасцей, з якой яны сябе ідэнтыфікуюць. У гэтым аспекце плюралістычныя пастулаты, узятыя з асноватворных прынцыпаў Еўрапейскага саюза, з'яўляюцца тымі, да якіх мы, зялёныя Заходніх Балкан, імкнемся. Разглядаючы іх часта як важныя рэкамендацыі, нават калі многія з нас усё яшчэ жывуць за межамі ЕС. Мы бачым, што многія краіны Заходняй Еўропы, якія цяпер успрымаюцца як непадзельныя, калісьці былі пагружаныя ў канфлікты і войны. Выкарыстоўваючы пануючую геапалітычную тэорыю дваццатага стагоддзя, мы ўбачылі, што напружанне спынілася, калі культура, эканоміка і выгоды сталі занадта пераплецены і гарманізаваны паміж двума бакамі, каб апраўдаць любыя парушэнні паўсядзённых спраў грамадзян. Калісьці краевугольны камень еўрапейскай міжнароднай палітыкі, апошнія гады некалькі пахіснулі гэты метады міжнародных адносін, але ад нас, людзей, якія маюць надзею, залежыць, ці трэба заклікаць да пацыфізму і прымірэння. Аднак у некаторых пасляваенных грамадствах, такіх як маё, першым крокам з'яўляецца прызнанне віны і прызнанне таго, што мы павінны спыніць нармалізацыю заклікаў да вайны і падбухторвання да гвалту. Замест гэтага мы павінны дзяліцца метанаратывамі, якія адыходзяць ад канцэпцыі іншага і засяроджваюцца на будаўніцтве мастоў і аднаўленні сувязі з нашымі суседзямі — не толькі як з рознымі краінамі ў палітычным плане, але і ўзаемна, як грамадзяне і людзі.

Андрэй Златовіч